

bok recensioner

Experimentell verksamhet av och med socialt respektive kulturellt intresse

ARONSSON, K., CEDERBLAD, M., DAHL, G., OLSSON, L., SANDIN, B:

Barn i tid och rum.

LiberFörlag, Malmö 1984.

"Barn i tid och rum" är ett förberedande arbete inom ramen för ett forskningstema om barn vid universitetet i Linköping. Författarna representerar ämnena psykologi, barnpsykiatri, socialantropologi och historia. En bärande tanke i boken har varit att "barn" och "barndom" inte får ses som objektiva eller oföränderliga begrepp. Förhållanden synsätt bestäms av såväl historiska som kulturella förhållanden och villar kanske på bräcklig grund. Författarna har velat problematisera olika aspekter av barns socialisation och ringa in angelägna forskningsområden. I fullt medvetande om att deras synsätt kan vara färgat har de sökt anlägga ett kritiskt perspektiv på sina egna utgångspunkter.

Resultatet har blivit en bred och inträngande belysning av vitt skilda områden: den tidiga språkutvecklingen; barnteckningar och bildkultur för barn; vuxenrekonstruktioner av den egna barndomen och minnets roll i detta sammanhang (Aronsson); kulturbetingade skillnader i barns vetande och tänkande (Aronsson och Dahl); historisk och kulturell

variation i synen på barn; barns oavlönade arbete (Dahl); barnarbete i jordbruk och industri; självbiografiska arbetarskildringar som källor till kunskap om barndomen (Olsson); barns miljöer – familjen, gatan, fabriken, skolan (Sandin); barnets psykiska utveckling och faktorer som leder till hälsa respektive ohälsa (Cederblad).

Ur den rika fond av synpunkter och fakta som presenteras kan här endast ett fåtal återges som exempel på bokens problematiserande ambition: Den "frågeperiod" som de flesta västerländska småbarn går igenom och som vi kanske uppfattar som naturgiven förekommer inte i alla kulturer. Den vikt man i afrikanska samhällen fäster vid berättartraditionen slår igenom i att Botswana-barn visar sig skickligare i att relatera långa historier än barn i USA. Etiopiska barn som får i uppgift att "rita en gubbe" ritar gärna en vuxen som tänker på missväxt eller arbete, medan svenska barn ritar en jämnårig som tänker på kläder eller liknande. Barn i tredje världen gör avsevärd nytta i produktionen genom att friställa föräldrarna för de mer krävande uppgifterna. Själva vaktar de elden, passar småsyskon eller skrämmar bort fåglar från odlings – inte så svårt men bokstavligen livsnödvändigt.

En kritisk granskning av teorier som använts för att förklara barnarbetets avskaffande i Sverige framläggs av Olsson. De historiska citaten i Sandins kapitel om barns miljöer ger omedelbara och fascinerande inblickar i en värld som i dag förefaller oss avlägsen.

Jämförande tvärkulturella studier av psykiska störningar bland barn är få. Cederblad nämner dock frekvensen 10 % enligt undersökningar från Sudan mot cirka 20 % i västvärlden. Författaren understryker vikten av sk "salutogenes"-forskning, dvs forskning över orsaker till att barn mot all förmodan utvecklar god psykisk hälsa. Självt fäste jag mig särskilt vid Cederblads diskussion av

den amerikanske socialpsykologen David Olsons sk cirkumplexa modell för familjesystem. Modellen bygger dels på familjerollernas struktur och stabilitet, dels på familjemedlemmarnas grad av distans till varandra.

Bokens stora förtjänst och nyhetsvärde ligger i ambitionen att aldrig släppa taget om det kritiska och tvärkulturella perspektivet. Framställningssättet håller genomgående hög nivå, och till varje kapitel hör en utförlig litteraturlista. Boken ställer dock – säkerligen med avsikt – krav på sin läsare. Detta är ingen text som man snabbt rasar igenom. Men för den som allvarligt intresserar sig för barns villkor och hithörande forskningsproblem, liksom för fackmannen på respektive fält, har "Barn i tid och rum" en given plats.

Dagmar Lagerberg

Hur barn ser på skilsmässa

MORTEN NISSEN

Barns upplevelse av skilsmässa
Socialforskningsinstitutets publikation 126. 102 sidor. Pris kr 35.00. I kommission hos Teknisk Förlag, Köpenhamn.

Det finns ju inte någon svensk undersökning om hur barn ser på skilsmässa.

Eva Vademark, Ethel Svensson och Bente och Gunnar Öberg mfl har intresserat sig för föräldrarnas upplevelser av skilsmässan. Några intervjuer med barn har inte gjorts.

Vi vet dock att Bente och Gunnar Öberg håller på med en undersökning där de intervjuar barn vars föräldrar valde gemensam vårdnad när lagen kom 1977.

Det är därför med stor nyfikenhet man tar del av Morten Nissens Barns upplevelse av skilsmässa, utgiven av Danmarks Socialforskningsinstitut.

34 barn i 25 familjer har intervjuats vid tre tillfällen, 3 månader, ett år och tre år efter skilsmässan. Föräldrarna skildes 1981. Denna bok redovisar de intervjuer som gjordes efter skilsmässan. En djupintervju har gjorts med varje barn. Barnen har dessutom fått tala kring en serie teckningar som föreställer vanliga situationer i en skilsmässa – Teckningarna finns med i boken! I bokens inledning tar man fasta på att vad som på 50–60 talet var en social skandal nu är ett sätt att leva dvs barn med skilda föräldrar blir lika vanligt förekommande som barn med gifta föräldrar. Detta har lett till en attityd-förändring som innebär att det ställs krav på föräldrar att fortsätta att vara föräldrar även efter skilsmässan. Föräldrarna strävar efter att ha en vänskaplig relation med varandra för att klara föräldraskapet.

Av intervjuerna med barnen framgår att det är mycket viktigt för dem att fortsättningsvis ha kontakt med båda föräldrarna. De bor vanligtvis hos mamman.

De barn som regelbundet och relativt ofta träffar sin pappa tycks må bäst. Far- och morföräldrarna är viktiga personer för dem som de inte vill ge upp kontakten med.

Författaren menar att intervjuerna tyder på att barnen i stor utsträckning har accepterat skilsmässan och redan tre månader efter verkat ha anpassat sig väl till den nya situationen.

Även om de inte önskat skilsmässan är de realistiska nog att se att föräldrarna inte kan leva tillsammans. Detta resultat är överraskande.

I Judith Wallerstein mfls undersökning *Surviving the Break-up. How Children and Parents Cope With Divorce* New York 1980 betonas författaren att barnen alltid ser föräldrarnas skilsmässa som det stora traumat i sitt liv och att den påverkar deras inställning till egen familjebildning. Måhända står skillnaden för hur urvalet av familjerna

gjorts eller finns det attityd-skillnader mellan USA och Skandinavien. Det blir intressant att ta del av intervjuerna efter 1 resp 3 år!

En konklusion av boken är dock att föräldrar som respekterar och tar hänsyn till barnens behov och önskemål i en skilsmässa får harmoniska barn som kan acceptera deras skilsmässa och deras ev nya partner. Boken visar således att barn med hjälp och stöd av sina föräldrar kan anpassa sig väl vid en skilsmässa. Skilsmässan är dock en omstörtande och/eller sorglig upplevelse för barnet. Det är barnet som får betala det högsta priset. En tanke blir, borde inte samhället satsa mer på hjälp till föräldrar för att förhindra skilsmässa. En första sådan satsning kanske kan vara att översätta boken till svenska. Den är väl värd att ingå som kurslitteratur för förskollärare, psykologer, socionomer och övrig personal inom vårdsektorn.

Ingrid Elg

"Experimentell verkstad" av och med socialt respektive kulturellt intresse

ULF BLOMDAHL

Erfarenhetsverkstaden – en utvärdering

Fritid, Stockholm 1984, 182 sidor + bilagor

Erfarenhetsverkstaden (EV) i stadsdelen Sättra i Stockholm består av en cykel- och skrotverkstad, en trämaskinverkstad, en textilverkstad och ett "fik". Till EV går man för att huvudsakligen "producera, reparera och umgås". Det arrangeras också en del aktiviteter utanför själva Erfarenhetsverkstaden. Den startade 1978 med sex anställda och blev två år senare kommunal verksamhet. 1982 beslutade fritidsborgarrådet att verksamheten skulle utvärderas.

Boken innehåller två separata utvärderingar. Den ena är gjord av Ulf Blomdahl (sociologiska institutionen, Stockholms universitet samt fritidsledarutbildningen) och den andra är gjord av Wiveca Urwitz (socialmedicin, Karolinska institutet) och Stefan Wahlberg (pedagogiska institutionen, Stockholms universitet). I Blomdahls utvärdering kartläggs besökarna avseende tex ålder, kön, socialgrupp via intervju. Han undersöker också i vilken utsträckning besökarna anser sig påverkade av vistelsetiden på EV samt deras upplevelser, utnyttjande etc av verkstaden. Som komplettering till Blomdahls utvärdering ombads Urwitz/Wahlberg av personalen att beskriva och granska EV:s syften, mål och arbetssätt. Deras rapport innehåller också en diskussion om framtiden.

Blomdahl påvisade att socialgrupp 3 är överrepresenterad bland besökarna på EV och han konstaterar vidare att detta faktum gör EV "mycket intressant från fördelningspolitisk synpunkt". Besökarna syns ha påverkats på olika sätt – vanor, nya idéer och vänner tex – av vistelsetiden på EV. Människor i alla åldrar kommer dit på besök.

Det är en omfattande resultatredovisning som ges och med tanke på de intressanta data som presenteras hade det varit värdefullt om de också hade sammanfattats i ett avsnitt.

Urwitz/Wahlberg tar som nämnts upp de centrala idéerna i verksamheten som tex hjälp till självhjälp, utveckling av verksamheten i människors egen miljö m m. De intervjuer bland besökare som har gjorts visar på en god överensstämmelse mellan teori och praktik. Urwitz/Wahlberg betraktar sitt arbete som en förstudie till en större undersökning. De menar att utvärdering skall vara en kontinuerlig process. De föreslår att medarbetarna på EV skall genomföra kontinuerliga processbeskrivningar. Tankar på ytterligare studier får mig genast att tänka på att det skulle vara av mycket stort

intresse att få en närmare belysning av personalen och deras ansträngningar med tanke på det engagemang som de bevisligen har i sitt arbete.

Personalen på Erfarenhetsverkstaden vill gärna sprida sina erfarenheter och stimulera till liknande arbete på andra platser och då är ju en utvärdering ett utmärkt hjälpmedel. Som läsare anser jag dock att det hade varit till fördel om de separata värderingarna hade kunnat vävas ihop och inte redovisas parallellt. Detta presentationssätt gör boken mera tungläst.

Gunilla Fahlström

Pretentiöst om de stora institutionerna.

Socialstyrelsen och Nordiska förbundet Psykisk Utvecklingshämning

Vad skall vi göra med de stora institutionerna?

56 sid.

Socialstyrelsen har låtit översätta en rapport från ett symposium om de stora institutionerna för förstånds-handikappade. Symposiet arrangerades av Nordiska förbundet Psykisk Utvecklingshämning och hölls i Danmark 1981. Syftet med symposiet anges vara att "få en rad personer som är verksamma inom omsorgerna att analysera de stora institutionernas funktioner och om möjligt också skissera vilka punkter som borde uppmärksammas för att kunna skapa bättre möjligheter för en bättre bostadssituation för dem som idag bor på de stora institutionerna." Rapporten är en sammanställning av diskussionerna. Dock tycker jag inte att den presenterar vare sig analyser eller diskussioner. Snarare är det en samling påståenden och slutsatser. Huvudsakligen drives två teser: den ena är att alla stora institutioner måste bort, den andra är att ett led i avvecklingen skulle vara en

självständiggörelse av de enskilda avdelningarna på institutionerna. Varje kapitel innehåller sedan en argumentation för dessa tankar. Kapitlet avslutas med en slutsats som för tankarna till gymnasiet matematiklektioner.

Innehållsligt tycker jag att denna rapport är mycket tunn och ensidig. Avvecklandet av de stora institutionerna är väl principiellt en helt accepterad tanke, så på den punkten slår rapporten in öppna dörrar. Metoden för ett avvecklande är betydligt mer komplicerad och den lösningen rapporten presenterar tycker jag tyder på en stor okunskap om människor och deras organisationer.

Socialstyrelsen har låtit översätta rapporten med förhoppningen att den skall bli användbar i föräldra- och personalutbildning. Därtill är denna rapport alltför innehållslös och argumenterande. Eftersom socialstyrelsen har låtit översätta rapporten kan man dock inte bortse från dess officiella prägel. Ur det perspektivet kan den vara värd att begrundas. I rapporten gör man sig till ivrig förespråkare för "utvecklingsmodellen". Huvudtanken i denna är att förståndshandikappade skall bli så självständiga som möjligt och tillerkännas samma alternativ och rättigheter som övriga medborgare. Mot "utvecklingsmodellen" ställs "sjukhusmodellen", representerad av de stora institutionerna. I dagens läge torde knappast någon förespråka de stora institutionerna. "Utvecklingsmodellen" har kanske som modell varit alltför tilltalande för gemene man för att bli granskad mer ingående. Utan att ifrågasätta de grundläggande utgångspunkterna om lika mänskligt värde och rättigheter, menar jag att i den starka utvecklingstron döljer sig ett förnekande av handikappades livsvillkor. Självständighet dikteras likväl utifrån. I mitt stilla sinne undrar jag om självständighet överhuvudtaget kan givas av någon annan? Att "göra" de förståndshandikappade så självständiga som möjligt är målet

för behandlingsinsatserna enligt "utvecklingsmodellen". Men följer därav att de får ett meningsfullare och rikare liv? Jag menar att "utvecklingsmodellen" i lika hög grad som "sjukhusmodellen" löper risk att tjäna som socialt försvarssystem gentemot den oro som mötet med handikappade obönhörligen väcker. Om "sjukhusmodellen" tog bort verkligheten av handikapp genom att placera den utom synhåll för övriga samhällsmedborgare, så gör "utvecklingsmodellen" det genom förnekande och orealistiska förväntningar på de handikappade. Att diskutera dessa frågeställningar för dock långt utanför uppgiften att recensera denna symposierapport. Behållningen av rapporten är dock att den så tydligt påvisar de rådande attityderna i omsorgssammanhang. Men det var ju knappast syftet med rapporten.

Britta Högborg

Handikappförekomst och psykosocial ohälsa på landstingsnivå

Barn i Skaraborg. En modell för beskrivning av hälsa i ett samhällsperspektiv.

Allmänna barnhuset. 1984.

Denna bok på 135 sidor redigerad av P-O Elfstrand har tillkommit i samband med en konferens om "Barn i Skaraborg" hållet i Allmänna barnhusets regi. Inledningsvis ges en demografisk och sociologisk beskrivning av barnfamiljernas situation i riket och länet. Sedan följer korta beskrivningar av psykosocial ohälsa och social problematik bland barnfamiljer sett från socialtjänstens, barnhälsovårdens, barn- och ungdomspsykiatriens samt skolans perspektiv. Förekomst av barn med handikapp och habiliteringsverksamhetens or-

ganisation redovisas också. Författarna åstadkommer med utgångspunkt i befintlig offentlig statistik och egna begränsade inventeringar en enkel och nyttig totalbeskrivning av psykosociala hälsorisker och social problematik bland barnfamiljer i Skaraborgs län. Boken rekommenderas till personer i arbetsledande ställning inom barnsjukvård, skola och socialtjänst speciellt sådana som har ansvar för organisation och planering.

Finn Rasmussen

Våra recensenter

Dagmar Lagerberg är docent vid Barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Ing-rid Elg* förste socialsekreterare vid familjerättssektionen, Uppsala socialförvaltning, Uppsala, *Gunilla Fahlström* socionom vid Socialmedicinska avdelningen, Örebro läns landsting, *Britta Högberg* psykolog vid Habiliteringsnämnden, Stockholms läns landsting, *Finn Rasmussen* klinisk amanuens vid Socialmedicinska avdelningen, Akademiska sjukhuset, Uppsala.

Böcker till redaktionen

Svensk vårdutbildning i internationell belysning

Styrelsen för Uppsala högskoleregion. Rapport nr 3 1983/84

Lennart Larsson

När ditt barn stammar

Liber, Sthlm 1984, 74 kr, 55 sid

Allan Kanter

Barnomsorgens insatser för barn med psykosociala problem

Organisation, metod och resurser i ett urval av kommuner
Socialstyrelsen, pm 76/84, 111 sid

Nils Bejerot

Vardagsbilder

från 30 års socialpsykiatrisk verksamhet

Norstedts, Göteborg 1984, 110 kr, 247 sid

Arbetskador 1983. Preliminär sammanställning

Statistiska meddelanden HS 1984:5.2. Sveriges officiella statistik, Arbetskyddsstyrelsen, Statistiska centralbyrån, 38 sid

Ib Lunau

Sexualitet og samvaer — et spørgsmål om udvikling?

Psykologi-temaer, Hans Reitzel, Köpenhamn 1984, 190 sid

Vanna Beckman

Sinnessjukhuset. Bilder ur psykiatris historia

Norstedts, Kristianstad 1984, 215 sid, 96 kr

Mogens Nord-Larsen

Arbejds miljø og sygefravaer i P&T

Socialforskningsinstitutet publikation 129, Köpenhamn 1984, 165 sid

Winnei Jørgensen & Ivan Thaulow

Socialreform-undersøgelserne 6.

Klienternes levekår og problemer
Socialforskningsinstitutet publikation 130, Köpenhamn 1984, 198 sid

Anders Engquist

Om konsten att samtala. En bok för människor i kontaktyrken

Rabén & Sjögren, Kristianstad 1984, 120 kr, 234 sid

Mirian Runfors & Björn Wrangsjö

Familjemönster. Att förstå och beskriva familjer ur systemperspektiv

Natur och Kultur, Lund 1984, 185 kr, 199 sid

Trine Anstorp, Eva Axelsen, Reidun Ingebretsen (red)

Kvinne(p)syke Kvinneres levekår og livsløp

Universitetsforlaget, Norge 1984, 114 sid

Bertil Carlsson

Grundläggande forskningsmetodik

För vårdvetenskap och beteendevetenskap

Almqvist & Wiksell, Göteborg 1984, 181 sid

Socialforskningsinstitutets verksamhet i 1983

Socialforskningsinstitutet, Köpenhamn 1984, 105 sid

Elsie Söderlindh

Invandringens psykologi

Natur o Kultur, Sthlm 1984, 74 kr, 113 sid

Sture Gustafson

Vem har rätt att födas?

LTs förlag, Borås 1984, 99 kr, 172 sid

Socialdepartementet

Offensiv narkomanvård II

Rapport från en arbetsgrupp om behandling av narkotikamissbrukare

Ds S 1984:11, Socialdepartementet, Liber Allmänna Förlaget, Sthlm 1984, 145 sid

Curt Andersson

Personalavveckling

Praktikfall ur verkligheten

Natur och Kultur, Värnamo 1984, 116 sid

Socialmedicinsk tidskrift nr 1 1985